

centrum adiktologie

PSYCHIATRICKÉ KLINIKY

1. LF A VFN

UNIVERZITA KARLOVA

V PRAZE

Čím vším a jak bojujeme „proti drogám“

MUDr. Tomáš Zábranský, Ph.D.

Konference „Primární prevence rizikového chování IV – Střetávání racionality a ideologie.“ Praha, Magistrát hl. m. Prahy, 26/11/2007

Struktura prezentace

- Definice, definice
 - prevence a jejích typů
 - specifické (proti) drogové prevence
 - evaluace (zjištění úspěšnosti) prevence
- Prevence podle denního tisku
- Nejneúspěšnější preventivní program moderní historie
- Zásady vývoje intervence
- Revoluční prevence: „Pravidla jsou na nic.“
- Závěr

- Je aktivitou s cílem zabránit vzniku jevu nebo stavu (nemoci, úrazu, rizikového chování)
 - Primární
 - Snaha odvrátit jev (cílí na nezasaženou populaci nebo celoplošně)
 - Sekundární
 - Snaha intervenovat v časných stádiích jevu
 - Terciární
 - Zaměřena proti vzniku komplikací

Podpora zdravého životního stylu

- Primordiální (prapočáteční) prevence
 - snaha předejít tomu, aby byly osoby exponovány faktorům prostředí, jež by vedly k zvýšení rizika onemocnění, či aby si osvojily chování a životní styl vedoucí ke zvýšenému riziku nemoci (Vokurka et al. 2002)

(Specifická) protidrogová primární prevence

- Prevence, která by ztratila smysl (= neexistovala by) v hypotetickém případě, kdy by neexistovaly drogy

Specifická protidrogová prevence

- **Primární**
 - Cílem primárně (proti)drogových preventivních aktivit je předejít zneužívání drog a/nebo oddálit první setkání dětí a mladých lidí s drogami do (co nej)pozdějšího věku
- **Sekundární**
 - Včasná intervence, vytváření komplexních programů léčby a resocializace, zvyšování kvality a efektivity péče
- **Terciární**
 - (A) Cílem intervencí/opatření je předejít či změnit rizikové chování, jež může mít za následek poškození či zhoršení zdravotního stavu a/nebo sociální situace uživatelů.
 - (B) Prevence relapsu

Měření úspěšnosti protidrogové prevence

- Evaluace procesu
 - Byla intervence implementována podle plánu?
- Evaluace okamžitých výsledků
 - Zvýšila se informovanost účastníků intervence?
- Evaluace dopadů
 - Snížil se objem užívaných drog (za dané časové období) mezi účastníky intervence oproti kontrolní skupině bez intervence?
 - Je intervence nákladově efektivní („jaké snížení za tisícovku“)?
 - Atd.

(Specifická) protidrogová primární prevence

- Prevence, která by ztratila smysl (= neexistovala) v hypotetickém případě, kdy by neexistovaly drogy

Z denního tisku: prevence po kondelíkovsku

- 2004
 - Obří slalom odradil předškoláky ode drog (Zdroj: Moravský sever)
 - Squashový projekt proti drogám běží (Zdroj: Deník Mostecka)
 - Budo proti drogám (Zprávy z Vysočiny)
 - Skatepark proti drogám (Haló noviny)
 - Hokejbal proti drogám (Mladá fronta)
 - Kdo si hraje, nezlobí a nefetuje (Zlínský deník)
 - Vážná hudba proti drogám (Moravskoslezský deník)
 - Fotbalový klub chce vytvořit pro chlapce takové podmínky, aby se fotbal pro ně stal drogou (Orlické noviny)
- Listopad 2007
 - Další ročník soutěže Děti Fitness aneb Sportem proti drogám, se blíží (Opavský a Hlučínský deník)
 - Koncerty proti drogám děti zaujaly (Týdeník Frýdecko-Místecko)
 - Hokejbal proti drogám zahájil (Svitavský deník)
 - Rock proti drogám (Muzikus)
 - Koše proti drogám (Zpravodaj Nový Jičín)

Možné důvody

- Snaha zvýšit pravděpodobnost financování z veřejných prostředků
 - Politicky průchodné - všichni chceme „chránit děti“
 - Všichni podvědomě „vědí,“ že „drogy jsou špatné“ a „sport je dobrý“
- V posledních 8 letech problém zejména subregionální úrovně
 - „Drogové peníze“ leží ladem a „musí se utratit“
 - „Na fotbal jim přece dáme“
- 1999, PSP ČR porcuje medvěda
 - 40 miliónů z devadesáti na školní hřiště

A možná úspěšnost [PubMed: drug use sport activity AND (prevention OR „protective factor“)]

- „Procento sportovců ani intenzita sportovních aktivit se mezi pacienty léčby opiátové závislosti a kontrolní skupinou středoškoláků nelišily“ [Okruhlica et al (2001). European Addiction Research: 7(2)]
- „Intenzivní sportovní aktivity (>8 hodin týdně) představují rizikový faktor (OR=2.74) pro užívání drog (s výjimkou konopí) a pro užívání hypnotik a trankvilizerů mezi děvčaty (OR=1.82). [Avers and Choquet (2003). Ann Med Interne 154 (1)]
- „Některé sporty byly negativně korelovány s mírou užívání drog, a jiné pozitivně – zřejmě v důsledku opakovaných setkání většího počtu adolescentů“ [Challier et al. (2000). Eur J Epidemiol 16(1)]
- „Intenzivní sport či fyzické aktivity nelze považovat za protektivní faktor intenzivního užívání drog“ [Lowenstein et al (2000). Ann Med Interne 151 (Suppl. A)]

Nejznámější příklad neúspěšného specifického preventivního programu

- 1983: policejní důstojníci v LA pod vedením charismatického Daryla Gatese zakládají **Drug Abuse Resistance Education**
- 1980s: Program se „líbí“ učitelům i rodičům (a podle důstojníků i dětem) a rychle získává podporu napříč USA
- 1992: NIDA je znepokojena zaváděním neprověřeného programu
- 1994: Federální podpora skrz *The Safe and drug-free schools act*
- Druhá polovina 1990s: spanilé jízdy D.A.R.E. po světě, diseminace modelu (Skandinávie, UK, AU, Pobaltí, nikoliv ČR)

- 1994: Research Triangle Institute – potřeba revidovat kurikulum
 - Základní školy (moduly pro riziko tabáku, nelegálních drog, těkavých látek, alkoholu, vrstevnický tlak)
 - Střední školy (jak jednat ve svém nejlepším zájmu, při „špatných volbách, jak odolávat vrstevnickému tlaku a dalším vlivům při rozhodování)
- 1998: National Institute of Justice report to the Congress: „D.A.R.E. nesnižuje užívání psychotropních látek“
- 2001: Surgeon General po vlastní studii zařazuje D.A.R.E. mezi „neúčinné programy“

D.A.R.E. II

- 2001: National Academy of Science – DARE nefunguje ve smyslu svých cílů
- 2003: National Accounting Office – D.A.R.E. je neekonomický program a pro některé skupiny je kontraproduktivní
- 2004: Department of Education zakazuje federální financování
- „Ale lidem se to líbí“
- „Studenti si program chválí“
- „Studie by neměly ověřovat preventivní programy“
- „Je to pomsta konkurenci od odborníků“
- „Bez nás by to bylo ještě horší“ (sic!)
- „TOHLE NEBUDETE PUBLIKOVAT!“

D.A.R.E.

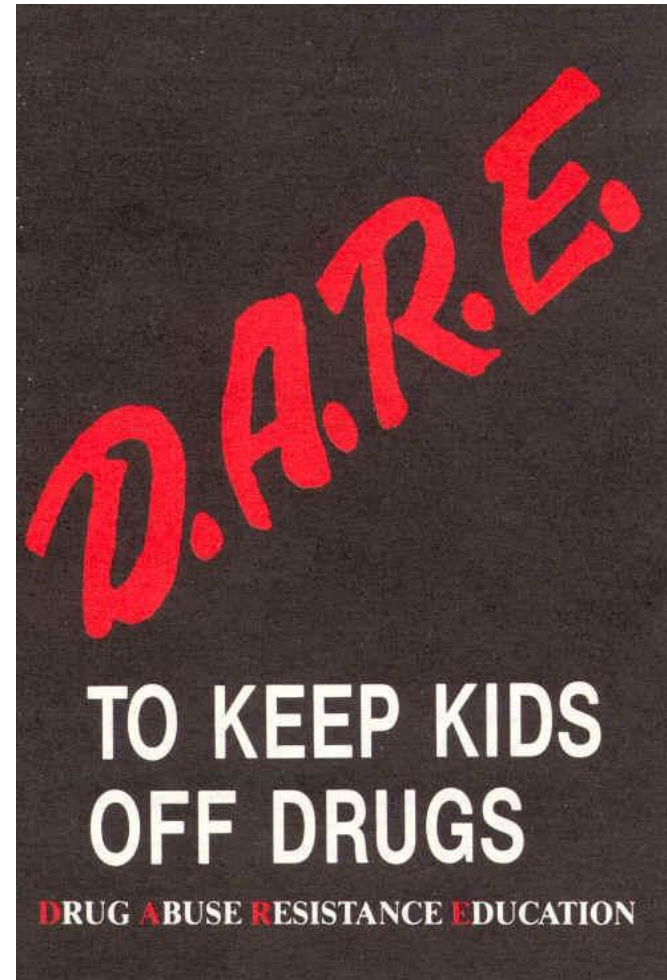
- Na vrcholu své slávy D.A.R.E. provozováno v 80% US škol
- V 54 zemích světa
- V roce 2000 jen v USA cca \$1.3 mld ročně
- Navzdory nálezům dosud podporováno „Rodiči proti drogám,“ „Drogproistou Amerikou“ a řadou dalších organizací a (snižujícím se počtem) municipalit

D.A.R.E.

- **D**rugs
 - **A**re
 - **R**eally
 - **E**xpensive
-
- when bad prevention is applied

Jak se vyvíjí intervence (nebo jakýkoliv projekt – třeba bankovní produkt)

- Návrh projektu
- Odborná diskuse a oponentura
- Úprava projektu
- Ověření účinnosti na pilotním vzorku
- Úprava projektu
- Spuštění ostré fáze

Revoluce!

<http://train.rrror.vs.glow.cz/cz/>

„Zcela revoluční multimediální mobilní projekt na pomoc v boji proti drogám...”

„...nápad, který zatím nemá ve světě obdoby...”

„... Vlak přibližuje smutné zážitky, prostředí a život osob závislých na drogách. **Útok na smysly je velice emotivní, přibližuje realitu věznic, nemocnic, psychiatrických oddělení pro drogově závislé apod.** Ve vlaku jsou zmiňované lokality koncentrované do příběhu, ve kterém se film prolíná s realitou a prostřednictvím všech lidských smyslů působí na psychiku cílové skupiny mladých lidí...”

„Osmivagónový vlak, který bude projíždět celou republikou, **je určen především dětem druhého stupně základních škol**, ale prohlédnout si ho mohou přijít i dospělí lidé.”

„Revolution Train je tedy zároveň **účinný** projekt drogové prevence propagující zdravý životní styl.”

Cíle projektu „Revoluční vlak“

<http://train.rrror.vs.glow.cz/czl>

- **Hlavní cíl:**

- Primární prevence - intenzivní poskytnutí informace o zdravotní škodlivosti a rizicích spojených s užíváním drog, zejména mladým lidem, ale i širší veřejnosti, viz obr. (škola, vlak, data, odborníci, škola). Na základě analýzy vyhodnocené z výsledků návštěv vlaku jednotlivými třídami budou proškolení odborníci zapojeni do diskuse v nejproblémovějších třídách ČR...

- **Dílčí cíle**

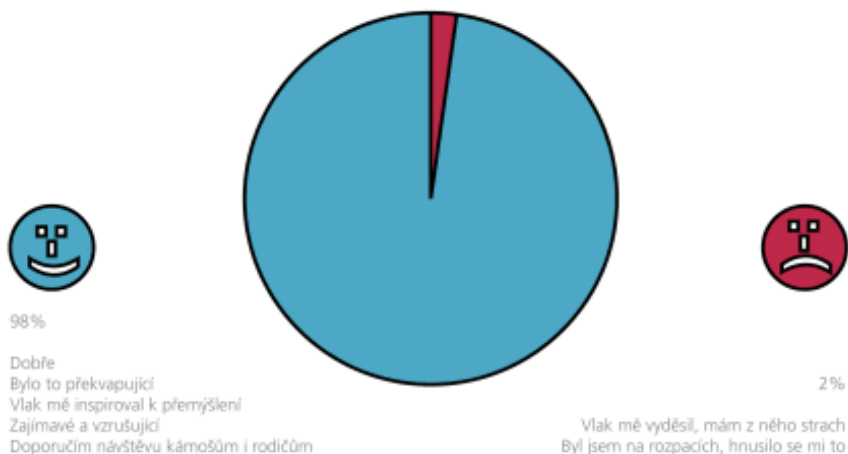
- navázání kontaktu s mládeží a zjištění jejich vzdělanosti v oblasti drogové prevence
- odradit děti a mládež od experimentování s drogou
- prevence - jako řešení případné sociální exkluze
- atraktivitou upoutat zájem veřejnosti a vzbudit diskusi
- doprovodnými kulturními programy vyplnit volný čas

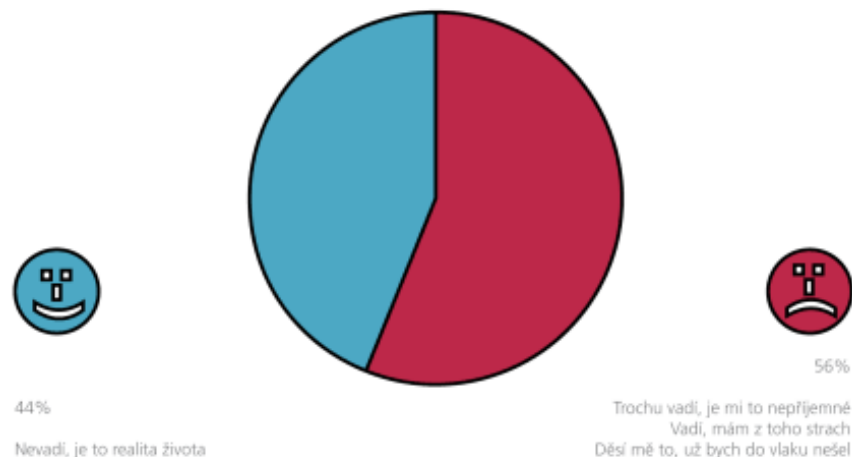
Vývoj intervence a její evaluace

- Návrh projektu
 - 2003/4 projekt navržen: politická podpora formou listů
- Odborná diskuse a oponentura
 - 2004-5 – diskuse vesměs negativní
 - 2005 – oponentury negativní, doporučují přepracování projektu (MŠMT, LF UP, SZÚ, A.N.O., a další)
- Úprava projektu
 - Nulová úprava
 - Ukázkový (sic!) vagón
- Ověření účinnosti na pilotním vzorku
 - Jednorázové exkurze vybraných skupin dětí (N=167)
 - „Po zhlédnutí programu vyjádřily v dotazníku své názory na obsah programu i na prostředí vlaku a celkový názor – zejména na užívání drog.“

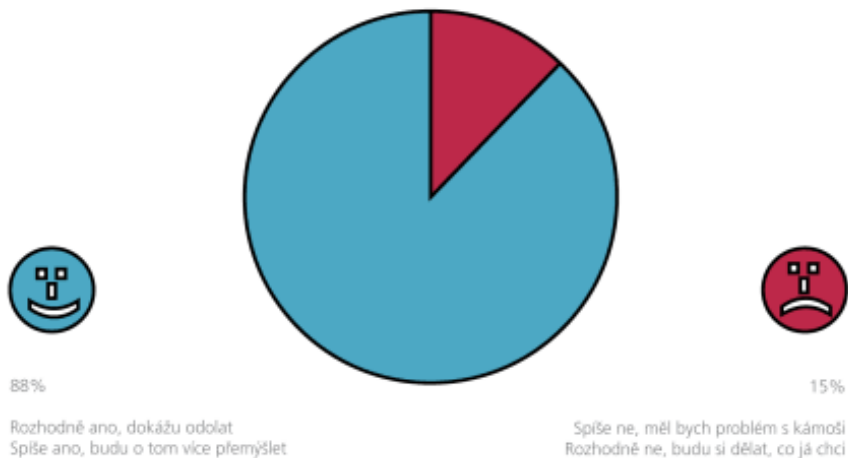
1. Ve vlaku jsem se cítil(a)

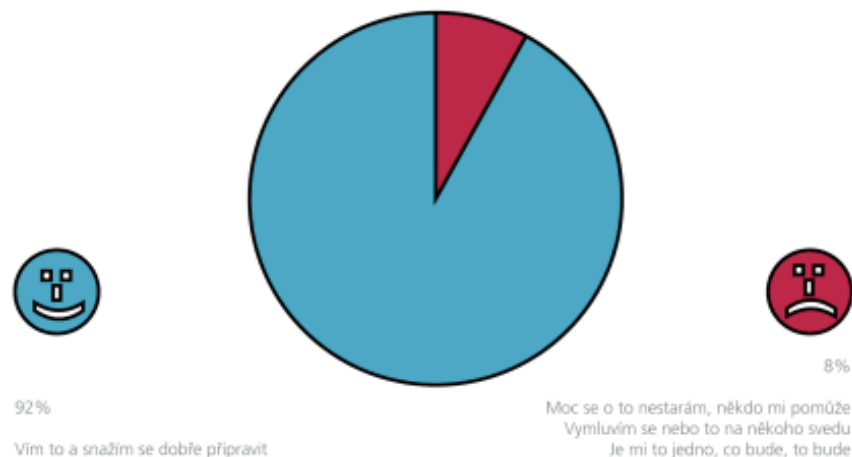
3. To, že v příběhu ve vlaku někdo i zemře, mně

2. Program ve vlaku založený na reálných situacích mě ovlivní vůči nabídce drog

4. Rozhodnutí mohou být jak dobrá, tak i špatná a následky nevratné a dokonce velmi tragické

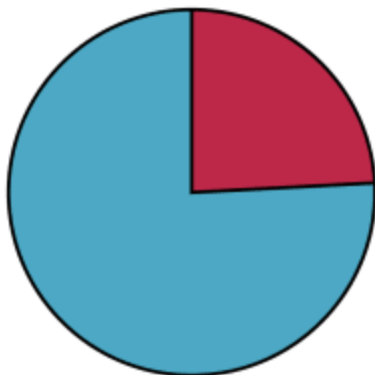

5. Myslíš, že protidrogový vlak může ovlivnit mladé lidi natolik, aby si rozmysleli, zda budou drogy užívat?

76%

Rozhodně ano
Spíš ano

24%

Spíš ne
Rozhodně ne
Nevím

6. Jistě jste už se školou (nebo ve škole) absolvovali klasickou protidrogovou přednášku. Máte pocit, že se ve vlaku (až bude dostavěn) můžete dozvědět více informací a zajímavějším způsobem?

85%

Rozhodně ano
Spíš ano

15%

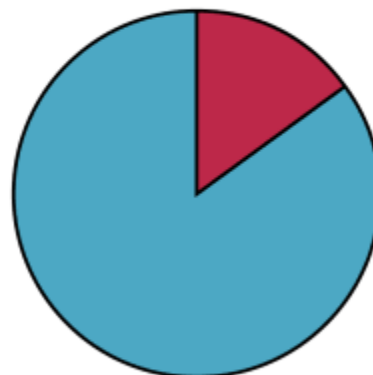
Spíš ne
Rozhodně ne
Nevím

7. Vlak a program, který jsem viděl, bych hodnotil jedním slovem:

90%

Brutál
Hustý
Ujde to

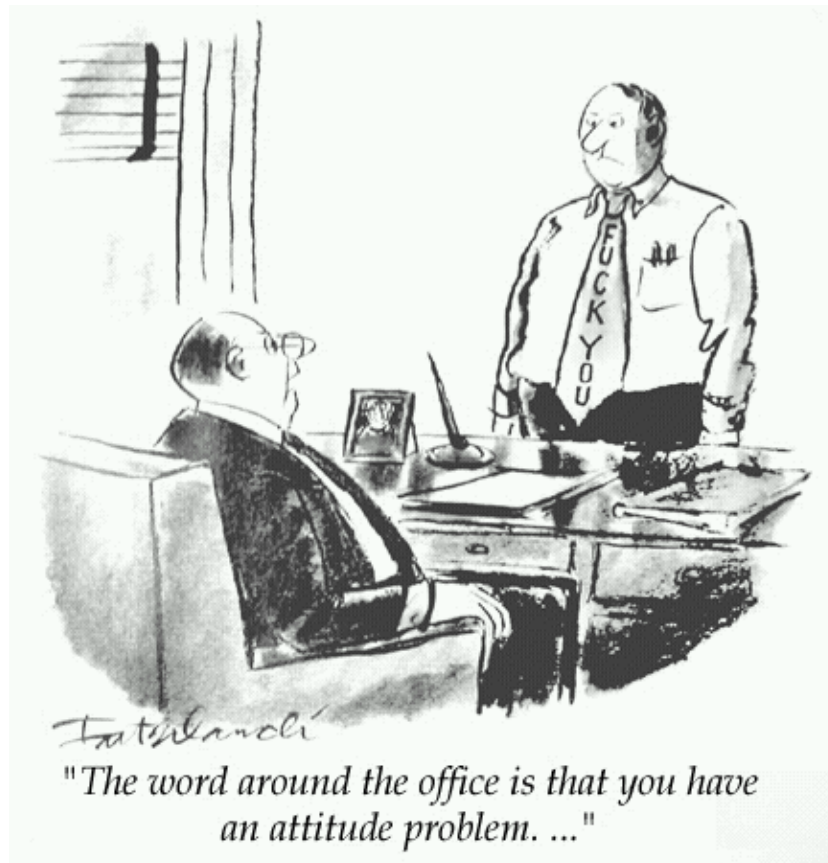
10%

Nuda
Shit

Jak se vyvíjí intervence (nebo jakýkoliv projekt – třeba bankovní produkt)

- Návrh projektu
- Odborná diskuse a oponentura
- Úprava projektu
- Ověření účinnosti na pilotním vzorku
- Úprava projektu
 - Nebude – stavíme další vagóny
- Spuštění ostré fáze
 - Co nejdříve

- Náklady
 - Stavba 40-50 miliónů Kč
 - Mzdové a „další“ 7 miliónů ročně
 - Další „největší část nákladů ponesou České dráhy“
- Cílová populace
 - Povinné návštěvy žáků a studentů mezi 11 a 17 lety (sic!), cca 2x za školní docházku
 - (podle autorů 800 600 českých mladistvých)

Závěry

- Už víme lépe, co je specifická primární protidrogová prevence a jak měřit její účinnost
 - Ale úmyslné rozostřování terminologie a měřítek úspěšnosti snižuje efektivitu vynaložených prostředků k nule – zejména na místní úrovni
- Víme, jak se vyvíjí účinná intervence
 - Ale nepoučitelnost (arogance? sebeláska?) v kombinaci s politickou manipulací může zapříčinit „české D.A.R.E.“
- **„Nic o tom nevím, ale fakt tomu věřím.“**
- **„Dětem se to líbí.“**
- **„Odborníci se nechtějí dělit o peníze.“**
- **„TO BYSTE SI JEŠTĚ MĚL ROZMYSLET!“**

- Všem neúčinným intervencím, na něž se dnes nedostalo
 - Masmediální kampaně
 - „Po česku aj po americku“
 - Plná kina
 - „Řekneme Vám, milé děti, co už dávno víte“
 - Školní besedy
 - „Před 30 lety mi o feťácích vyšel román“
 - Literární soutěže pro mládež
 - „Napište o věcech, které neznáte“
 - atd. atd.

Děkuji za pozornost!

twz@adiktologie.cz

TENTO PROJEKT JE SPOLUFINANCOVÁN
EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM,
ZE STÁTNÍHO ROZPOČTU ČESKÉ REPUBLIKY
A Z ROZPOČTU HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

